

tornavin pluġ ke in pre alir ċasir l'or tentand di penetrá in
ċitát dulá ke pók o tr., e varesin podút raspa su, fra i ċitá-
dins di Uden pluġ ardċ, ke si son armáe e ke han fat lis sklo-
petádis kun kesċ sbandáe, e ha figurát in prime linje, une
fantate sence pore, su la kúal kul timp il popul al tjesaré la
so brave lġende honorante kome la nore heroine de Patrije
ke si rifree dal sekulár intrunimént.

E in atese ke al si riveli il poete deġ nūrs destins de p'cule
Pátrje, e ke nus deġ l' hino naċjonál, ripüärtin kúalki vġars
dal lunari dal 1848 "L'afitüál de lune", ke al mostro za il zermóġ
de poesje ke nus kovente, e ke 'orés viúadjade ala mífite:
Keġ márs, kes montáris | ke sġarin i pas | no son lá mitudis | no mige
parspas! | Keġ márs kes montáris | kreád l'ha il Siñór | Ke 'o vin di
difindi | kul nestri valór | la tjare ke sġarin | keġ monc e keġ márs | zur'in
suj altárs! | La tjare ke püarte | un non riverid | paj merie ke vante |
pe króġ ke ha patit, | zurin di difindi! | Kompáñs di favele | di kúr di
pensa | di fá-le risorzi | ovin di studjġá....

Il mār - il fisko - la justicje

La Ladinje zaké e ha devánt a se' il mār e devi 'vè un so püart.
Trjest par sej prosper, kome skalo maritim, al devi apartiní a ^{un} státi
diferént di kel kuj l'appartenen Fjume e Viñesje. Kuj atüái kunfinar
Fjume e Trjest no han retratjare o teritori interno al kúal fun-
ni lis mercís di oltremār e dal kúal ricevi prodós par espüar-
tá. Trjest al pò fa konkorence a Viñesje nome ke pal Sčars val-a-
di pe linje ke perkór la valade dal Lufino e foróit nanée. Si sa
ke il trasport di mercjis par age e koste une kúarte part dal

traspūart par ferade. Sitome esistin i kanai internos pe lagune da Vinēsje fin a Červiñān opūr e pūedin viñi kompletā, l'e pusibit ke il traspūart par age, da Vinēsje a Červiñān, al kosti manko di kel par ferade da Trjest al stes lūg. E se la konkorence no rivās ke fin a S. Sōrs di Nojār, a Palacūl, a Pūart-grūār, e varēs il medēm sīñifikāt rispjet al ^{succes} traspūart in ferade vjars la part medjane dal Friul e vjars la montāne. La lote sekulār di konkorence komercjāl fra Vinēsje e Trjest e varēs dovūt inseñā alk, se la pasjōn, in momēnc di entusjāsno, no 'ves fat vjodi dut kolōr di rose. Za divjārs ajns indaūr, un Trjestin di perfete kulture taljane nus fāsere konsiderā ke Trjest ku l'anesjōn a l'Italje al varēs pjardūt komercjalmuentri anče parče l'Italje no varēs maj farurīt Trjest a skapit di Vinēsje. Invece se al fos stāt il pūart de Germanje, in pōs ajns, al sarēs diventāt une citāt di doj miljōns di habitānc in kuj i Taljāns e varesin finīt par skonpari'. L'azonzeve ke kome taljān al preferive l'Italje, kome Trjestin la Germanje ke varēs fat de so citāt un daj primisims enporjos d'Eūrope. Se al fos il momēnt di filosofā al restarēs di decidi se la felicitāt relative daj habitānc di une citāt e jē majōr in un enporjo plen di hint, di trafik, di forēs di indusrijis, fra une vite pulitike, so- cjal, amministrative agitade, febril, ... opūr in un lūk di silencjo e di memorjis dal pasāt kome Ravene, o kome Sirakuse, Ponpej, Babi- lonje dula ke al vivarā in permanence ku la so famee, nome il kustode o il personāl daj sgārs e dula ke, di pasāc, e venīn a gruḡulā fra lis rovins, kome kolōns, daj sposjns t-al lōr vjac di nōcīs, e kuin- di, tal kās di Trjest, se no-l ūadānās in frankūilitāt, tornānd un imodest pūart di inportance lokāl dal kual i Stōrs e sčanparesin inve-

ci ke sej atrăc fatalmentri e inesorăbilmentri...

La mājor soluțion e podarēs sej ke Trjest, no podind pluĵ jesi il pūart de l'Aūstrje e Germanje pe ūere di tarifis feroviarjis ke sarā' fatē a līs merċis, ke varesin in kel pūart il lōr skalo natu-
rāl - ūere di tarifis ke tratăc komercjāi e pūedin mitigā' nome
vjars altris konċesjōns ke pūartarān diskapit a l'Itālje di un'altre
bende - al si kontentā's di diventā il pūart de Ladinje e de Sū'ca-
re. Trasportadis līs merċis a presis honēsē līn aj kumfirs setentrijo-
nāi de Ladinje e de Sū'care, e podaresin perkori il kurt trat ke līs
separe daj ċentros dal Krān, Karingje, Tirōl, Alte Baviere e Baden, sence
sej oprimudi's o inibidīs de l'altece daj nolos. E pō' l'ē anċe di kon-
siderā' ke i paīs transalpīns no varesin mutiv di astjo kūntri Trjes-
internacionāl, neūtrāl, estra teritorjāl, pūart Frank o apendice di un
picul stăt sence tendenci's inperjalistikis ke nol brame altri ke
di stā in pās kun duē, vicīns e lontāns.

In kāf ke Trjest al vej altris miris ke tornā' ladine, la Ladinje
in oñi kāf e hā bīfune di un pūart so e nol kovente azonzi altri, se no
ke anċe al timp des krosadis in Friul si ere riſveāt il spirit ma-
rinarēsk. Nōbii furlāns fāsevin kostrūi kaj kantirs de Base Furlane
daj bastimēnc kon kuj, lōr stes in persone, eſercitarin la lukroſe
spekulacijōn di traspuartā i pelegrīns in Tjare Sante. Kun 65-70
kilómetros di lido da Kaurle al Duin e un miljōn di personis den-
tri tjare si podarēs vē ime diskrete flote merkantīl e di pesēe.

Il pūart de Ladinje al devi sej Frank parce' ke līs merċis no vedin di
sufri troš impedimēnc a la penetracijōn l'al paīs. E sarān mitūc daci's
protetōrs nome su kej prodōc e merkancjīs ke pūedin fā konkorence

a kej ke si produsin in Patrije (kurtis, temperins, mobii, Sano, zupatu, ...)
L'e'asurd profesi kul daci ce ke no si produs e ke par kuno not kon-
ven fabrika.

In kuant a lis jentradis dal stat no bisunares agi su la false-re dej
altis e tormentat il kontribuent gavan-gii sang kun tantis e kontinuus
foradis di gusele sang ke al rive in picule part tes kasir dal stat. Se
al konven, stabili un sisteme tributari afat nuv. Sekond no, il manto
onerose il pluj siucir al sare kel di fa kontribui il citadin kul
furni tant lavor sekond lis sos kapacitac e atitudinurs. E dovaresin
kontribui in bec nome kei ke preferisin pes lor vistir da bec in-
vece di opare di cav o di komedon. L'e'invale l'us des vot horis
di lavor e di dos-kvatri-sis o pluj setemanis di vakance ovi
an. Aj lavorator di man e di koncet. Ritruin ke kresind di mjezhore
indi il lavor si podares, sence nisin prejudici, doplea il timp des
vakancers. Une part di kest al dovares sej dedicat a lavor gratuit part
pal stat, part pal komun, part pe province, ^{invece} di pajament des tasis. Il
kontribuent al deventares kusi libar kome un ucil tal bosk. Forsit
al podares goldi par l'interno, kome a S. Marin, la frankige postal.
Se durant la uere la major part e han skunut lavora pe kolektivitat
e a risco de pjel o de salut e lontans de famee, fasind mistirs afat
diferenc dej habituai, parce no si dovaresjal lavora un pok pal stat,
par elue, pe prosperitat de Patrije, in timp di pas kun kalme e al signur.
Si oserve ke la major part des personis e ha doj o pluj mistirs, un
habitual, ke ije da di vivi, ke ha abracat kuintri genjo par cirkostances
di famee, e un pal kual e ha pluj pasjon. Kest mistir o profesjon
sekondarje e podares sej eseritate par paja il propri tribut ala Pa-
trije.

Al è cortamentri manto grivi sjelzi il lavör preferit, ke no skunzi, vœ o no, kome e skunzi duç, brankà il fustit. Kusi si vjodaresin predis a fa i profesors, sjors magari a para' vie la nœr o a fa i kondutors des feradiz ad okupa' kùalunkùe ofici di pene, mjedis a inseñà o a fa il lör turno taj hospedai, sjoris a fa lis infermeris, lis mestris o taj uficijs kontadins a regola' lis stradis e aj lavörs publis, operajos listès,...

A la objeçjòn ke kesê inpjegac principjane e provisoris e døresin pòk rindimènt, si rispüind ke un al pò fa il so lavör in pro dal stät invece ke specät, dut in une volte e pagà il so kontribüt di 15-20 ajns, lavorand un an kontinuò. Alore il rindimènt al cara' ançe superrör aj inpjegac kondanac a vite, ke, fat il sfüarc di vinci il konkörs no si kurin plu' di nisün mejoramènt te lör kapacitèt, e si kontentin di vegetà kusi fra l'ufici e il kafè fin al momènt di là in pensjòn magari kul titul di karalir. In kest müd e viñares a ridüsi-si al minimo la kategorie daj inpjegac dal stät, des provincjis e daj komüns e dipendencis e relative malatiepidémike de inpjegomanie ke ha çapöt proporcjòns alarmantis e ke kostitui's di une bande la kontrene e la sangüete dal stät e di ke oltre e sakrifite une vore di inteliçencis, ke, fur des pastorjis de karjere burokrätike, e varesin vüd manjere di emerzi. Si son vjodüc inpjegac diventà deputac e là indevant. Se i eletörs no fosin lœc a garaju fur di kel anbjent e saresin restac in vite daj puars travets.

Di cent inpjegac, ^{uardjis, soldac, agenc} 85 son okupac a kontrolari fra di lör e a verifika' il lavör daj altris 15. Lis kore di apèl e di kasacjòn no son kreadis ke par koreji i sbalgos daj tribunai. Se i judix, lis kuj sentencis venin kasadis parcè sbalgadis, e fosin punic o skunzisin

pajà, sin sigürs ke no sarès pluĵ biŝunè di rikori in apèl, e varès in tajèt net a prim kolp.

Par ŝminuè il numar daj inĵegac biŝunè naturalmentri senpli fika la burokracie p.e. fa un cèrtifikat unik ke al deĵ duè i datos relatrs a l'individuò, abulè, fūr, ke in kàŝ ŝtraordenàrm, i testemonis, ke kes citac grandis pal forèst e son une gran secade e taj potŝ une okajŝon par là a finile in hostarie. Fa meti dunge la firme l'inpronte dal dèt indio kome fàŝerin i Todèks daj kūaj se si ves inparāt keste sole cose si varès inparāt une vorone. Eskludi da kūalunkūe et kuj te no lsa meti la firme salvo kàŝ di malatre, visto ke, kul sisteme spjegāt su Tefiūr (pag. 402), dug, in poèrism timp, si pō di in kūalki hore, e püedin inparāt almanco a fa il tōr non. Altri ke lec su l'istrucjōn obligatorje!

Une des pluĵ grandis speŝis dal stāt e son, speĉjalmentri kumo' lis pensjōns. Si podarès sparañā, o almanco fa une distribucjōn pluĵ ĵiiste, dand la pensjōn in relacjōn kul biŝiū daj supèrstitis, no de pae o dal grād del müart; e pa l'avriū, oblēand due a sigura-si la vite e kūentri malatris, vecae, aĉidenc e disokupacjōn, il stāt al si lavrès lis mans di keste facende e des relativis kontabilitac par ritrūdīs ecèt, duè sistēms par aūmentā il numar daj inĵegac. Si è fat un gran fevalā de mutūalitāt skolāstike, ke varès dovūt habitua' i frut a la previdence kul konseña a kest skopo une palankute a la setemane. I mestris, par sparañā la fadie, almanco in kūalki lūk, e ritirarin i cink franks da l'an duè in una volte anulānd kusi il skopo de istitucjōn.

Sindik, zonte, konseirs dal komūn e de provinĵe, judic konĉiljalor,

titolârs di altris kârikis o ùficials publiks dal komùn o del stât, senatôrs, e fin za pòk timp ançe i deputâc e servivî il publik di band.

Se altris ùficials ritrîuûc pluj humîi no si fâsin di band ançe se rikjedês in il stes inpiego di timp pà dipendi da dôs kaûfis, o ke la kës kârikis pluj elevadis l'è konzont un honôr, un aumént di riputajôn e di konsiderajôn, opûr l'è unit kûalki ventâc materjâl dirèt o indiret. Si poderês rimediâ kul la in mûd ke l'opinjon pùblike e ves la stese konsiderajôn tant vjars kûj ke l'ha fat il sindik par tanè ajûs, ke vjars kel ke l'ha fat di band par il medem timp e kul stese dilijence il stradû, e volind tradusi la gratitudin pùblike in kûalki cose di palpabil ke tant il stradû ke il sindik poderês aspirâ ^{per mûd di di} a diventâ kavalîrs; e par l'opost, ke kome no l'ha ilecric beneficis kûj ke al ves fat di band une funcjôn humil, kome ke di infermîr o mûini, nol poderês vè interês indirec nançe kûj ke al fâs il deputât. Se kome si cêtin di band lis altris kârikis dal komùn si cêtasin di band ançe ke j disponûc a kuvjarzi lis basis kârikis e lis ôparis manuâls lis tasis komunâls no varesin mutîr di'efisti.

La Glesje no domande un konpenso obligatori ke par doj servîcs personâi: matrimoni ed efekûris: e fâs gratis batîsim, konfesjôn, komunjon ^{konfûant a malîe} (ançe se si olês là oîr di a recâ la mirinde), krêfime, mesis, funcjôns, predîcs, dutrine, prucisjôns, mûfike, câne, luso no indispensabil di lûs, candelis, ornamenti, damâskos, aûrs, statûrs e ançe sprafûm, e, dismentea-
vin, a mjeo des canponis, nus indike determinadis horis de zornade, deter-
minadis zornadis e il vîcna-ri dal trist timp. Une vere kûtañe.

Il stât in vece, spes aleât kul komùn, nus gâve ançe la camese par fûarce, brutalmentri e nol dâ in konpêns skûâsi nuje:

Il stăt nus cöl duc i zovins bjej e sans par doj-tre ajës e
 kũalki volte par smpri opūr nus aj mande indaur strupjăc, inpo-
 tenc, malăc o ruvinăc moralmentr. Nus romp la devogjôn obleand-
 nus a lă in municipi a denuncjă năřitir, mũarc, konsens e matri-
 monis kun testimonis. Fra stăt e komũn, ku lis tasis di famee, eser-
 cici, profesjôn, komercjo, rĩcece mobil, terens e fabrikăc, sucesjôn, afărs,
 rĩcevedir, divertimenc, luso, ^{jurispr...}straordenarje dal patrimoni, daciis e doganis,
 di skũele, di ũere ecĕt e pũartin vie pluĵ de metăd des entradis. In
 un artikul di Einsũdi sul "Korĕr de Sere di arvũt", si ĕ let ke un ke
 al rĩceverĩs da un estrăneo ume 'redităť di un miljôn, di kuj al dorerĩs
 ũĩĩ in poserĩs a la mũart dal usufrutũari, i tornarerĩs kũnt di rinuncjă
 o la 'redităť parĕc al rĩscărerĩs di rimetrĩ. In gănbjo di dut kel ke
 al beke il stăt al dorerĩs almanko garantĩnus da lis invajjõns. Il Friũl
 al sa ĕemũť kũl fo salvăũardăť. Garanti la vite, l'integrităť personăł, l'ho-
 nũr, lis proprijetăc dal ĕitadin, oalmanko ĕărtijă kuj ke al violerĩs ĕesĩ di-
 rĩc. Amministră la justĩeĵe kome Dio Komande. Inveor... dut il kontrari...
 Kură la salũť, e la moralităť pũblike. Inveor oĩrdũ bĩfũne ke al pensĩ par
 propriĩ kũnt. Liberă il ĕitadin da keĵ ke van a ĕĩrĩ la karităť, ĩnvece ĕes
 kanpăĩs la kũestũe kũntĩũe e ĕes ĕĩtăc e ĵe legalizade e ĩnkorăĵade
 sot forme di kũntĩũĩs sotăskĩreĵõns. ĩnkorăĵă la řĩence il progrĩs, lis
 skũvpartĩr... In kũnpenso di dut kel ke il stăt e il komũn rigăĩĩĩn spe-
 lăĩd il kũntĩbũt no dăĩ gratis ke, stradĩs e pũĩĩc (dulă ke sonĵ), la
 skũele elementăr, la fontane pũblike, ^{il roĵũe se lă} l'ĩluminăĵõĩ, e ĩn kũalkĩ ĕĩtăť la
 bande, la rivĩste, la bibliotėke... Dut il rest si skũne pajă: mĩĵedĩs, skũelĩs
 medĩs, age potăbĩl, ũfo di spăĵo pũblik par vendĩte suĵ merĕăc, pũăĩc,
 ĕeĕe, pesĕe, justĩeĵe, dokumenc, pũestė, traspũăĩro, dĩrit di ĩnsenĩr, vetri-

nis, manifeste, publicitat, asiguraciuns kuintri larris e faks.

È je une vore problematike la proteccion doj konocjonai o l'estero
ke il guvjär l'è al kâf di fa, o ke al saris obleât a kura
La pesantisime makine statâl rapresentade de burokracie e doj
impiegâc ke han interès di inberdeale simpr'pluj e inglôt tre kûare
di dute la produccion naciônâl e venovâ e skomence a rosed anse
il kapitâl. Se la Ladinje e ves di amministra kusi, l'è mjør ke resti
par eterno un pür desideri. L'è kurjôs ke la vôs fiskâ e fa
il fisko t'al signifika di distrusi dut, fa il djaül e pjës, e je eskle
sive dal furlân, no si çati-le in nisûn dialèt venet. Si arguis ke
nome in friût tasis e netâ vrie dut e jerin sinonims. E çe si
dovaresjal di kumô?! Un stat kome ke l'è hûc, dilapidatôr des
sostancis, ke al momént dal perikul al si gare a la romane e al lase
i sudic tal petec, e ke kuj ke l'ha la roñe se grati, ke l'è asént
e al si disinterese fur ke kûand ke si trate di fiskâ, l'è une...
klotje e in onî kâf une istitucion di luso, mase çare, ke i Ladins
no pûedin permetisi di mantinî. E po' ^{il stat} no l'ha di sej un istitût par
dâ okupacion par dute la vite aj disokupâc, a spesir di kej ke lavorin.
Pocis peraülis su la justicje: Sul libri dal leon di S. Mark a Traù
l'è skrit: "Sarân çastijâc ju injusê e la semence doj sence-Dio (emplis)
e perirâ. E su kel di Parenco: "Fajt justicje e ò darâj päs aj üestris
kunfins. L'è superfluo ripeti ke la justire e je il fundament doj reños
e ke kûindi te Ladinje l'amministracion de justicje e dovârâ sej la çose
pluj geloje. I kodice doj stâc civii e son stereotipâc su kel di Na-
poleon ke l'è elaborât sul drit român fat sistema da l'imperatôr Justri-
njân. Noaltris pensin ke, kompulsand kun kapidorje i statûc antigs, lis

ordenancis, lis konsuetudinis di dute la Ladinje, si c'ati tanc elemene par pode' kompila' daj kodice nestris, ke si adotin ala nestre indule e alis nestris tradicjons, sence bisune di simjota pedestrementi. Forsi al skuñara jentra' anca alk dal dirit germanik di kuj i kompetenc sauran intravodi ju elemene (dismontaduris.). Si lej l'interessantisim caputul "Jurisprudence", in Crkon, ke al dis ke i statuc e la forme daj judicis in Friul e jerin diferenc dal rest d'Italje....

Rituardin di pasac l'arengo, lis vicinjis ^{des vilis} o asenbleis amministrativis-judicjarjis ke si radunarin in place a l'onbre di un tej, di un morar o di un bovolar (krupinar), Podreke (pag. 46) al rituarde la Lastre di S. Pjeri daj Slas pojade sunt-un solid pedestal al'onbre di un morar in une placute trankuile furdiman. A Predac in Val Fjeme vin ammirat il "Banko de la Reson", ke l'e anchemo nomenat kun fjerece e veneracjon e ke al somee perfetamentri al bank daj judic taj komuns slas figurat dal Kaprin in "Alpis Julius", (pag 407). Keste perfete someance da l'ambjent in luks kusi lontans e in pais di race e di lenga afat diferent nus fas skrupula' ke in tej tins patrijarkoi, primitive e fos analogre anca tes konsuetudinis et al mud di amministra' la vile e la justicje. Bisunares rakolzi sistematikamentri in dute la zone noticjis su l'esistence di kests lastris, banks, pjeris, tejs ^(a Buri, place dal tej) o morars, mentre lis suris di arkivi e doraresin kul stes intent kompulsa' lis veer cartis. Si lej in Kandler ke tes nilis slavis, invece di ritori aj judic par justa' une kuestjon, in kualki okazjon si rimetevan al judici di une frute, ke decideve ku la senpliciata dal so kur, kun ke inpreparacjon, impulsivitat, e ingenuitat ke i kontadius e stimavin sej vere justicje, parca di persone nocent. Troš judic e skuñaresin arosi in presince

di une di kestis frutis !

Une sole o poëis fragjens slavîs inkorporadis a un komün furlan e tindin a furlanizâsi. L'inkorporaçjòn dal distret slâv di S. Djeri a kel furlan di Cividât e kondusarâ in lung timp a la furlanizaçjòn di dut il distret. I dekanâc eklesjastiks e i distrets politikis ~~ajustmakos~~ tal Friul Orientâl e jerin vonde ben delimitâc sekond lis dôs naçionalitât ke si introsin e si konpênetin. Dopo lis ûltimis elegjens politiks, arind i slâvs protestât parce' e jerin risultâc mase deputâc di naçionalitât slovene, il guvêr l'ha diramât un komunikât uficiâl par dimostrâ ke se si ves adotade un'altre cirkoskriçjòn i slâf e saresin certâmentri riuştis in majôr numar. Se l'Aûstrije kun komunikât anâlago, par tranquillizâ l'opinjòn di Vjene e ves deklarât di 've invece kumbinât lis robes in manjere ke 'e forin risultâc il mank pu sibil di deputâc taljans ! Oh sante ingenuitât ! Se i Ladîns e vesin di alcâ il câr, e se vesin di persisti kesci mêtodas, ke si spjetin di sej mitûc a votâ te stese cirkoskriçjòn dâj Arabos de Libje !

Konklusjòn. Finalitât de Ladînje

A l'è viñûd il momênt di tirâ i remis in barçe.

Arind rûd okasjòn di favelâ kuint un soldât, ke dopo Caorèt a fuare di gâmbis l'ere rjuştid a mêtisi al sigûr, l'ha rûd kûr di konfesi ke a lui no ij impuârtare nuje se ançe l'Italje si fos ridote picule kome la taule ke al reve derânt. Kest al prove ke kel interlocutor al konsiderave l'Italje kûalki cose ke no lu rauardave. Nol varês dit altre tant de so Române o dal so kumün. L'individuò isolat in un stât mase grand al si sint e al'è une kuantitât traskurabil; la so personalitât no konte nuje tal grum smfurarât di altris citadîns. E kûsi l'è dal pro-

pri vôt ke kome un gran di mej t-un sak plex al si pjerd inge-
me a decinir di mîrs di altris vôt pluĵ o manko koŝjenc, spontânees e
sincêrs e par prionte la cârte ke si ha in man no dâ fregiul dirit al
vôt, ma tes citâc grandis, bisuine mendikâ ke kûalkidûn daj presinc
al si deñi di deklari ke sês ro e no un'altri, ke no vês robade o falsifi-
kade la cârte k'o presentâjs. Kest pò l'è il gjel, ke, ançe sence verus
maj vjodût, un dal segô al garantirâ di konôsi-us se de muse,
dal vîstît o daj tîi su lis mans al skrupularâ ke sês un daj sjei.

Duc varân podût konstata la sflace, la traskuratece, latendence o
ritarda e a butâ il mani daür la manarje di troš zovins di butege.
Spjetâjt ke deventin parôns e ju vjodarêš svelc, gajarins, premurôs,
salc e instantabûi atindi al pañût. Kumo' no si trate pluĵ de butege
dal parôn, ma de lôr propre in kuj han mitût dutis lis sperancis di
mejorâ la lôr posicjôn di fâ-si un stât. Kusi al sarâ daj Ladins, ke
metarân dute la dilijence, l'amôr, l'impeño pe grandece de lôr Patrije
e savind ke i voi da l'Eërope ju çalin i tînarân o fa la pluĵ bûrne
figure inface al mond. Alore no si ridarâ de ûardje "mankomâl, o de
"teribil,, o des "ûadjis dal p., ma si dirâ il nestri eforcit, il nestri
guvjâr, il nestri ministro, il nestri patriarõe, la nestre gleŝje, bançe, skûelis,
letege, leterature, art, lec, bançe ecët. ecët!

La storje e inseine, ke lis tendencis separatistis, kome altretantis
fiarers cêntrifugis si manifestin par solit in duç ju imperjos una
vore estêš, habitânc da popui diferenc. L'impero român ku l'ecês di
unifikacjôn al preparâ la so dekadence e la invaçjôn daj barbars.
Vin asistût a la prevjodude disunjon da l'Aûstrije, a ke ke nîsûin al
si sarêš impensât de Rusje. Il distako da l'Irlande l'è za a mjeze strade

e nol mancarà di rivà a bon, parcé, al dîf Kastelâr, un popul al triomfe kuan-ke l'ha apüestui, herójs e martirs, e Macin : Un popul al pò ce ke l'ül. È za ke sin a fa citagjóns notin ke De Maistre l'ha skrit ke : "Nisune naciójn e sa komandà a un'àltre. I pöpni pluĵ savjos e pjardin la sorjece dî no parè nançe pluĵ lör kuanke si tratà di guvjarnà altris pöpni." (Figurinsi pò kej ke no san governà nançe se'stes!). "La unjón o la separaciójn sfuarcade des naciójns, no jè nome un gran delit. E jè une gran balordagín (osurditât).

Lis idejs pluĵ stranbis, i progèc pluĵ kimeriks e diventin realtât, fac, veretâc a fûarce di dî-jur, di ripèti-ju. Ve simpri inminent une cöse ül di incâmina-si a efetüa-le. L'unjón da l'Italje, de Grecje, de Jugoslavje son viñuc daj fac kontrec a fûarce di ripèti-tija par generaciójns ; l'iste's dal patatrâk da l'Austrije, de okupaciójn de Tripulitanje, de rivincite de France, e analogamentri kel dal svobâ, navigâ par ojar (aspiraciójn antigrisime de humanitât), trasmeti a distân-ce seňai, peravüis, la rôf... e si rivarà ançe a trasmeti un dijén. Bèine part di cè ke Verne, ku la so fèrvide fantasia al'veve imaginât, in mjec sekul al è diventât realtât! E kusi al sarà de Ladinje a pat di pensajgi, di fevelâ di jè, di diskuti sore, kome une robe par kumò hipotè-tike, pusibil... doman kuj sa mai ançe une realtât. Ma se nisün jî pense podin sej pluĵ ke sigûrs ke no esirtarà maj e poj maj. E se ançe e'ves di restâ par simpri un sjum, al sarà stât un bjel sjum, kome l'Italje, grande, juste, pure di oñi basese e di oñi viltât, imaginade da koj martirs ke han vüd la gracie di no vjèdile in premi dal sakrifizi kome i Menotti i Kalvi, i Bassi, i Tazzoli, i Speri, i Oberdan, i Batisti e tanç'altris.

Lis kalunjis infamis pimaginads, ditis e divulgadis küntri

l'Idée Ladine e kës ke ancimo si diran e si stanparan, invece ke avli-nus e derivin dānus fūarce e korago. Kuānte ju avversaris no avind refōns di oponi si takin a li bāufiūs e a li insolenci's, ul di ke vin tocāt im kantiu sensibīl. Ne si merovearū ke i pluj skānīc nemīc de Idee e sejn i Ladins stes, mentre il ministro Salandro t-al so famōf diskōrs pronuncjāt in Cānpridolj al si ē kontentāt di aseri - stand t-al vōr - ke kome race e lenge tūn pluj parentele kuj Toljāns ke kuj Tūks, mentre, azonziū no, par serjetāt, koretece tej afars o sin forsi pluj someāno aj Todē'sks. Su la tendence nestre a vjodi spūs e traditōrs, il letōr ke al rive a l'ineffjē, ke al tej e ke al mēditi su la lōpide espjatorje ke si presente apene ke al salte fur de stacjōn, in honōr di kel Gustin Stēfani di Budoje, l'incāt barbaramentri da tej stes paj kūāi al reve rivāt la vītē! Ke al konsulti i Rikūārc Militārs (II.p.213) e al si sintarā i sgrifolōns ju pe skene. No sin tant basoāi di krodi ke l'Italje e restarēs indiferēt vjars un serjō movimēt di aūtonomie ladine; volin sperā ke no persequitarā kei ke tūnusi te legalitāt si limitarā a diskuti serenamentri e a difindi la lenge e la kulture. Se l'Italje e ves la pēsime idee di persequitā o di inkoragī soto-vento i konkultadōrs da l'Idée, si sgavarā fra je e la Ladinje une fūese ke no sarā maj pluj kolmenade. Stēfano re di Hongārie e Karlo VIIst inperatōr e dīferin ke nolpōefisti un stāt solīd e fūart ke nol rej kostitūt da pluj pōpui e pluj lengis. La Ladinje e kontentarēs anče kest principi parče skūñtūd formā une faše o cinte kontinūe da l'Adriatit al Reno e inkludarēs anče Venec, Slāvs e Todē'sks. La Ladinje paj pōpui alōgenos no sarā une madriñe ma une mari afetūose. Kēs popolacjōns, finore afāt trasku-

radis, ke par resōn di ġeografije e di storje si ċatin distakadis de mari-patrye e devin sej tratadis in mūd ke si ċatin pluġ ben ke no ses i ċatās in fra i srej konaqjonai. A Gurice, Udin, Glemone, Cividāt, Tarcent, Atimis, Faedis, ^{Kormōns} Gradisce, Mofalkon si devi inseñā almento koma kors libar anċe il sloven, certamentri oñi di pluġ util pal sġanbjo di merkancjis kuj riċins.

Oñi naqjon e ha une misjōn t-e storje e t-e ċiviltāt: Il principi di naqjonalitāt l'e la nestre glorie e la nestre fūrce (Ministro di San Ġuljān). La France e ha par ideāl la justice, la libertāt, l'humanitāt. La Ġermanje la propagaqjon de so kulture in dut il mond; l'Inġiltere la libertāt daj mār. La Rusje fin kumō la difese dal Kristjane-
sim daj Turks e infati fin-kore e jere stādē l'ünike potence ke no si e
maj aleade kul Turk. In kere dij al pār ke si aċeni al kontrari mentre si
fās paladine di un nūv ordin soċjal ke prime o dopo al si inponarā
par dut, aūgurinsr gradatamentri e sence un improvīs rebaltōn.
! Ladins no sarān moj animāc - dato il lōr spirt pusitiv e la
kuġjence juste di ce ke son - da megalomanie e de ambicjōn
di vñi une gran potence ke ċapara' lis rēdins e il stonbli par-
gūidā il mond, ne e varān mutiv di gānbjā la bandjere ke si sa-
rān liberamentri sġelzūc e la mete sflandorose ke no pjarderān moj
di voli. La perle d'Eūrope, la spine dorsāl di keste vece part
di mond, a ċavāl des Alps, e jē predestinade da la nature o
sej il terēn neūtrāl sul kūāl lis tre principals rācis di Europe
e han di inkontrasi kun spirt pacifik, koñs-sisi, fondi insjeme
lis lōr kulturis afratelasi medjant indisolūbū vinkui di koope-
racjōn e kolaboracjōn al vēr, al bjel e al just, e preparā il terēn

a la fratelance universal. La Societät des naçions no j'è ke une
tåpe par rivä a la lör sopresjòn par formä une humanität ünike
di lenge, di aspiraçions. Kuli il spirit konservatör des tradiçions e kuli-
librat de j Ladins al si fondarä kul genjo e kul slanc de j Latins, ku la
kostance, ordin, tenacjè todesçe e ku la versatilität slave ke fin kumò
no ha vüd libertät di spjega-ri. Lis tre grandis racis o si intinda-
ràn e si kompletaràn a vivende sul teren liberäl, hospitäl, imparciäl
de Ladinje o no si intindoràn maj pluj.

Pe so posicjòn centräl, pal so karatär absolutamentri neüträl garantet-
da dutis lis naçions, pal so klime temperät, sekond i lüks, dut
il timp da l'an, la nestre Patrije e dovare's sej il lük preferit par
duc i kongrès e lis konferencis internacionäls in kuj si ha inten-
cjòn di lavorä serjamentri. Se si tiräs su un paläs fat di pieste,
kun dutis lis komoditäs par i konveños, fat magari kul kontörs
di duc kulör ke varän sinpri okasjòn di dopralu, la Ladinje e viäs-
räs naturalmentri la sede di sküäsi duc i kongrès da l'Eürope.

E alore, konpjude la comisjòn, la Ladinje e podarä spjelä tranküile
ke zornade in kuj lis naçions, mitudis in fas dutis lis lör bandje-
ris e dat un salut a kesë venerabü sinbui, e fesarän di lor un fa-
lò di ligrie. Ma kel fas nol sarä komplet se no figurarä ançe la nestre
bandjere ke i nestris ^{lontäns} neröc e meterän sul rogo kun lagrimis di
rikonösince e di lankür. ku la stese veneraçjòn kun kuj i Dälmatos
afejonäc a la regine da l'Adriatik, deponevin religiösaumentri e
in-muravin il sinbul de Serenissime, insjeme a lis reliküis del
lör Sant protetör, sot l'altär majör de glesje. E orgotjös de grande
misjòn konplide da la picule Patrije dilète, un grop tal küel no
ur permetarä ke di berlä a mjec: Vive la Ladinje!

a Calatàfimi poemit in taljan (1 lire) Tesaur de
lenghe Furlane. 800 pag in 4 kun gran carte georg.
kuj pojs par furlan. 1st fas 5 liris, 2nd 8; 3rd 11.
L. 15. Dute la kolejón. kun ribas. Konprin libris s. Friul.
Indic de Memorie; Lis Resons de Ladinje:
Il struk de storje kont. 81; La gran mestre universel,
85; Il koncet de nacija 87; Parice i Ladins e formin
une nacija 91; Race o stirpe 95; Karatars antropolog. 99;
La lenghe 104; Gratie 128; Letevature 188; Art. 166. Cese
e kostums 173; Mufite 179; Storje. 184. Unitat di teritori
193. Pecis e rimjedis 195; Industgis, kom. financie 202;
Skule 208; Lavor manial 208; Glesje e Potgarkot 213;
Traskuvance dal gujar 228; Risvelgo des piculis nacijs
236; Difeje de lenghe 243; Autonomie 256; Neutralitat 258;
Fondam. juridik de independence 263; So difese 268;
Mor, fisko, justige 273; Finalitat de Ladinje 283;
★ Su la kuvartine si e prokurat di representa skemati-
kementri i kolors inprimuc da la nature su la ladi-
nje; il blu dal cil; il blank des montanis dolomitikis;
il verd de vegetajon. Fur de regon dolomitike il blank
al po sej representat da lis prinis nevs ke kujarzin
lis cimis e de facade di un febrikat sbiancjade.
Te planure padane e tal Apennin cil e vegetajon
no han maj la tinte ke han te nestre Patje.
★ Tal prosim. fas. Colymbus. 1 strids dal nestris uci
e il riassunto in lenghe internajonal.

